

РЕГІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. З проголошенням Україною курсу внутрішньої політики на підсилення ролі регіонів, проблематика регіонального регулювання та пов'язаних з цим питань набула особливої актуальності.

Світовий контекст розвитку передбачає прийняття та імплементацію ідеології сталого розвитку. Для України це означає необхідність проведення широкомасштабних досліджень щодо формування теоретико-методологічного підґрунтя реалізації цієї ідеології на рівні вітчизняних регіонів. По-друге, регіональний рівень управління потребує чітких та практичних інструментів, які б допомагали здійснювати регулюючий вплив на принципах сталого розвитку. Таким чином, проблема теоретичного та методичного забезпечення сталого розвитку регіональної економіки є своєчасною та назрілою.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблемами сталого регіонального розвитку України займалися такі провідні вчені, як В.П. Кухар, Б.В. Буркинський, М.А. Голубець, Б.М. Данилишин, А.Г. Шапар [1], О.О. Веклич [2], Ю.І. Самойленко, С.І. Курикін [3], В.І. Ландик [4], М.І. Долішній, С.М. Злупко, П.Ю. Беленький, М.А. Козоріз, В.С. Кравців, Л.Т. Шевчук, Я.О. Побурко [5] та багато інших.

Разом з цим залишаються деякі питання, які потребують постійного удосконалення та перегляду. Серед них найголовнішим, на нашу думку, є відсутність регіональної моделі комплексного сталого розвитку з урахуванням елементів теорії інституціоналізму. Тобто на сьогоднішній день сталий регіональний розвиток не розглядається у площині економічних інтересів суб'єктів регіональної системи, тоді як саме їх гармонізація визначає стратегічний вектор розвитку регіону на принципах сталості.

Формулювання завдання дослідження. Таким чином, для розв'язання зазначеної проблеми необхідно вирішити важливе науково-практичне завдання з обґрунтування концептуальної інноваційної моделі регулювання регіонального сталого розвитку, яка б дозволяла структурувати регіональну систему за рівнями управління та врахувати важливий чинник ірраціональної поведінки основних груп економічних суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Поряд з тим, що сталий регіональний розвиток традиційно розглядається у трьохмірному просторі економічної, екологічної та соціальної сфери, на нашу думку, цей підхід з практичної точки зору є дещо обмеженим і тому потребує удосконалення.

Обмеженість існуючої концепції сталого розвитку на основі його представлення у вигляді економіко-еколого-соціальної комплексної системи регіону полягає у тому, що не враховується такий важливий аспект, як поділ суспільства, у т.ч. регіональної громади, на різні групи впливу. Саме цей аспект може суттєво гальмувати процеси, пов'язані з функціонуванням механізмів регіонального сталого розвитку, оскільки кожна група має свою систему цінностей та економічних інтересів щодо розвитку регіону, які можуть співпадати або бути кардинально протилежними і вступати у протиріччя.

Поняття «економічний інтерес» є одним з основоположних у ринковій економіці і визначає вигоду економічних суб'єктів у разі вчинення тих або інших дій [6, 7]. Тобто саме економічні інтереси визначають поведінку різних суспільних груп регіону щодо формування міжгрупових соціально-економічних відносин у полі принципів сталого розвитку.

З проведених досліджень можна зробити висновок, що на практиці складові елементи сталого розвитку вступають у протиріччя одне до одного на тій підставі, що суперечливими є інтереси груп економічних суб'єктів, які представляють економічну, екологічну та соціальну сфери. Тому, на нашу думку, сталим регіональний розвиток може бути лише тоді, коли поряд з факторами екологічної, економічної та соціальної сталості

будуть гармонізовані інтереси різних груп регіональної громади, тобто буде досягнута сталість та передбачуваність їх поведінки у економічних, екологічних та соціальних регіональних процесах.

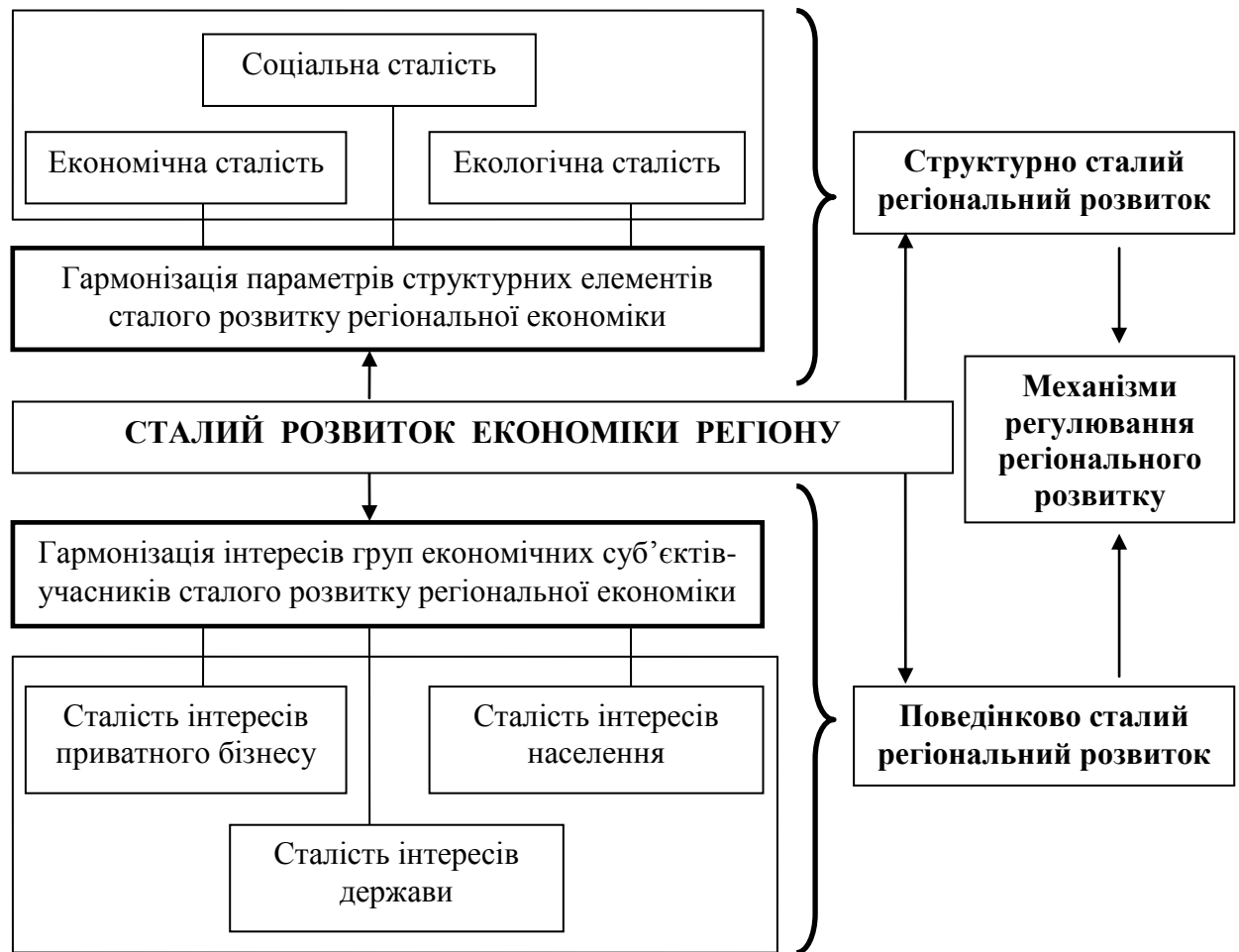

Рис.1 Зміст та базові складові сталого розвитку економіки регіону

На рис.1 видно, що розвиток регіональної економічної системи, на нашу думку, може вважатися сталим лише тоді, коли будуть збалансовано взаємодіяти між собою структурні елементи економіки регіону та гармонійними будуть взаємовідносини та поведінка груп економічних суб'єктів. У цьому випадку механізми регулювання регіонального розвитку можуть бути ефективними та дієвими, тому що не тільки будуть збалансовані соціальні, економічні та екологічні параметри різних сфер регіональної економіки, але й буде досягнуто домовленостей між групами економічних суб'єктів щодо дотримання цих параметрів.

З метою аналізу поведінкового аспекту сталого розвитку економічних суб'єктів, що беруть участь у соціально-економічних регіональних процесах, було поділено на такі групи: приватний бізнес, держава, населення. Виокремлення зазначених груп було здійснено на основі критерію наявності у представників групи права власності на капітал у будь-якій формі, а також можливості впливу на соціально-економічні процеси у регіоні.

До групи «приватний бізнес» відносяться усі суб'єкти регіональної економіки, які мають права власності на виробничий, земельний, фінансовий, інтелектуальний та інший капітал, який сконцентровано на території регіону та який задіяний у соціально-економічних процесах. Наприклад, власник патенту, який на практиці не виступає нематеріальним активом, не використовується у виробництві, не може бути віднесений до учасників групи «приватний бізнес».

До групи «держава» відносяться суб'єкти, які представляють державну виконавчу владу на рівні регіону або є органами місцевого самоврядування. Ці економічні суб'єкти не мають або мають опосередковані права власності на капітал, реалізуючи їх від імені місцевої громади, але володіють прямими та непрямими важелями впливу на представників першої групи через механізми державного та регіонального регулювання.

До групи «населення» відносяться представники регіональної громади, які не мають прав власності на капітал, що може використовуватися продуктивно, не володіють прямими або непрямими важелями впливу на економічних суб'єктів першої та другої групи.

Як зазначалося раніше, кожна з перелічених груп має власні інтереси, які визначають групову поведінку та інституційне поле навколо групи, що складається з формальних та неформальних правил, і які повинні бути гармонізовані між собою з метою уникнення групових протистоянь. У протилежному випадку неспівпадіння інтересів груп учасників економіки регіону перешкоджатимуть реалізації принципів сталого регіонального розвитку.

Слід зазначити, що процес гармонізації поведінки регіональних груп економічних суб'єктів є постійним та водночас динамічним. Це пов'язано з тим, що змінюється зовнішнє середовище по відношенню до країни та регіону, що викликає відповідні зміни інтересів учасників. У свою чергу, змінені інтереси учасників у цьому випадку виступають як чинники збурення попередньо встановленого балансу складових сталого розвитку регіональної системи. Це обумовлює необхідність повторної гармонізації розбалансованих інтересів та пошуку оптимальних параметрів соціальної, економічної та екологічної підсистем регіону.

На підставі вищезазначеного можна обґрунтувати поняття «поведінково сталого регіонального розвитку», як таких трансформацій у регіональній системі, при яких зберігається оптимальне співвідношення інтересів груп приватного бізнесу, держави та населення, і, головне, кожна з груп погоджується зі своєю часткою задоволення власного інтересу у загальному встановленому балансі. Якщо будь-яка з груп не погоджується з рівнем задоволення свого інтересу у регіональній економічній системі, можна прогнозувати вчинення нею деструктивних дій, які зашкодять реалізації принципів сталого соціально-економічного розвитку в регіоні, і розроблені механізми регіонального регулювання виявляться не ефективними. Тому гармонізація міжгрупових інтересів регіональної громади повинна відбуватися до тих пір, поки співвідношення інтересів учасників соціально-економічних процесів не буде оптимально-гармонійним.

Відповідно оптимально-збалансоване співвідношення економічної, соціальної та екологічної складових у регіональній системі при різних внутрішніх та зовнішніх по відношенню до регіону трансформаціях автором запропоновано називати «структурно сталим регіональним розвитком».

На нашу думку, композиція елементів сталого розвитку на рівні регіону, яка складається з поведінково та структурно сталого регіонального розвитку, є найефективнішою конструкцією, яка забезпечуватиме досягнення поставлених цілей державної політики по відношенню до регіонів та внутрішньої регіональної політики. Тому при розробці інноваційної моделі сталого розвитку економіки регіону необхідно доповнити існуючі завдання регулювання, які полягають у досягненні «економічної сталості», «соціальної сталості», «екологічної сталості», новими цілями такими, як «сталість інтересів приватного бізнесу», «сталість інтересів держави», «сталість інтересів населення». Відповідно регулювання регіонального розвитку слід розглядати як регулювання комплексу структурних та поведінкових елементів, приведених вище на рис.1. А ефективність регулювання визначається саме здатністю моделей та механізмів збалансувати структуру регіонального господарського середовища та гармонізувати поведінку його учасників для досягнення такого розвитку, який би мав усі ознаки сталого.

Таким чином, процес регулювання сталого розвитку економіки регіону, його зміст, структурні елементи та зв'язки між ними, можливо представити у вигляді концептуальної графічної моделі (рис.2).

Внутрішнє середовище регіону складається з чотирьох паралельно існуючих площин: інтересів економічних суб'єктів, елементів регіональної господарської системи, механізмів регулювання розвитку, різних обмежень. Визначальними є конфігурації елементів площини інтересів та обмежень, тому що саме вони чинять основний вплив на кінцевий результат в цілому та види механізмів регулювання регіонального розвитку, який повинен відбуватися на принципах сталості. Інтереси груп економічних суб'єктів регіону відображаються у структурних комбінаціях елементів соціальної, економічної та екологічної підсистем загальної господарської системи та через цю площину опосередковано здійснюють свою проекцію на механізми регулювання регіонального розвитку. Внаслідок існування низки обмежень, які фактично відображають правові, соціальні, екологічні та інші межі для не допущення конфлікту інтересів, механізми регулювання регіонального розвитку зазнають корекцій, а відтак і корегуються власне інтереси груп учасників регіональної господарської системи. Важливим є те, що, на нашу думку, конфігурація елементів площини обмежень та її проекція на площину механізмів регулювання регіонального розвитку залежить від обраного критерію сталості розвитку регіону, адже критерій може змінюватися з часом.

Наприклад, автор висуває гіпотезу про те, що на зміну екологічної парадигми сталого розвитку, коли основним критерієм сталості є дотримання природо-ресурсної ємності, може прийти соціальна парадигма, коли основною метою стане збереження власне людини як виду, або наукових знань та моральних цінностей людства, надбаних попередніми поколіннями.

Періодично у зовнішньому по відношенню до регіону та внутрішньому середовищі під впливом різних чинників виникають відповідно зовнішні та внутрішні збурення. Ці збурення слугують своєрідним імпульсом до появи на різних рівнях регіональної системи умовних хвиль змін, які пронизують площини інтересів груп економічних суб'єктів, структури регіональної господарської системи, механізмів регулювання регіонального розвитку та обмежень (див. рис.2). При цьому може виникнути ефект мультиплікації змін, коли зміни у внутрішньому середовищі регіону викличуть нові зворотні зміни у зовнішньому середовищі та нові підсилені зовнішні збурення.

Таким чином, регулювання трансформаційних процесів, що відбуваються на рівні регіону, зводиться до регулювання змін у поведінці та інтересах груп економічних суб'єктів, структурних змін у регіональному господарському комплексі, змін у механізмах регіонального розвитку та змін у існуючих обмеженнях за певним критерієм, який на період регулювання обраний, як критерій сталості.

Регулювання змін інтересів груп економічних суб'єктів, на думку автора, визначено як стратегічне, оскільки саме встановлені домовленості між різними групами впливу визначатимуть у подальшому конфігурації елементів та особливості протікання процесів на усіх інших шаблях регіональної системи. Тому гармонізація інтересів та поведінки економічних суб'єктів-учасників регіональної системи в умовах перманентних змін, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі, є регулюванням регіонального розвитку стратегічного рівня. Відповідно здійснення тактичних дій, спрямованих на упорядкування та збалансування змінених параметрів економічної, соціальної та екологічної підсистеми у структурі господарського комплексу регіону відповідно до стратегічної конфігурації інтересів груп економічних суб'єктів, є регулюванням регіонального розвитку тактичного рівня. Своєчасне налаштування існуючих або розробка нових механізмів, які б дозволяли ефективно реалізовувати гармонізовані на вищих шаблях регіональної системи стратегічні комбінації інтересів та тактичні завдання у економічній, соціальній та екологічній підсистемах, складає основу оперативного регулювання регіонального розвитку.

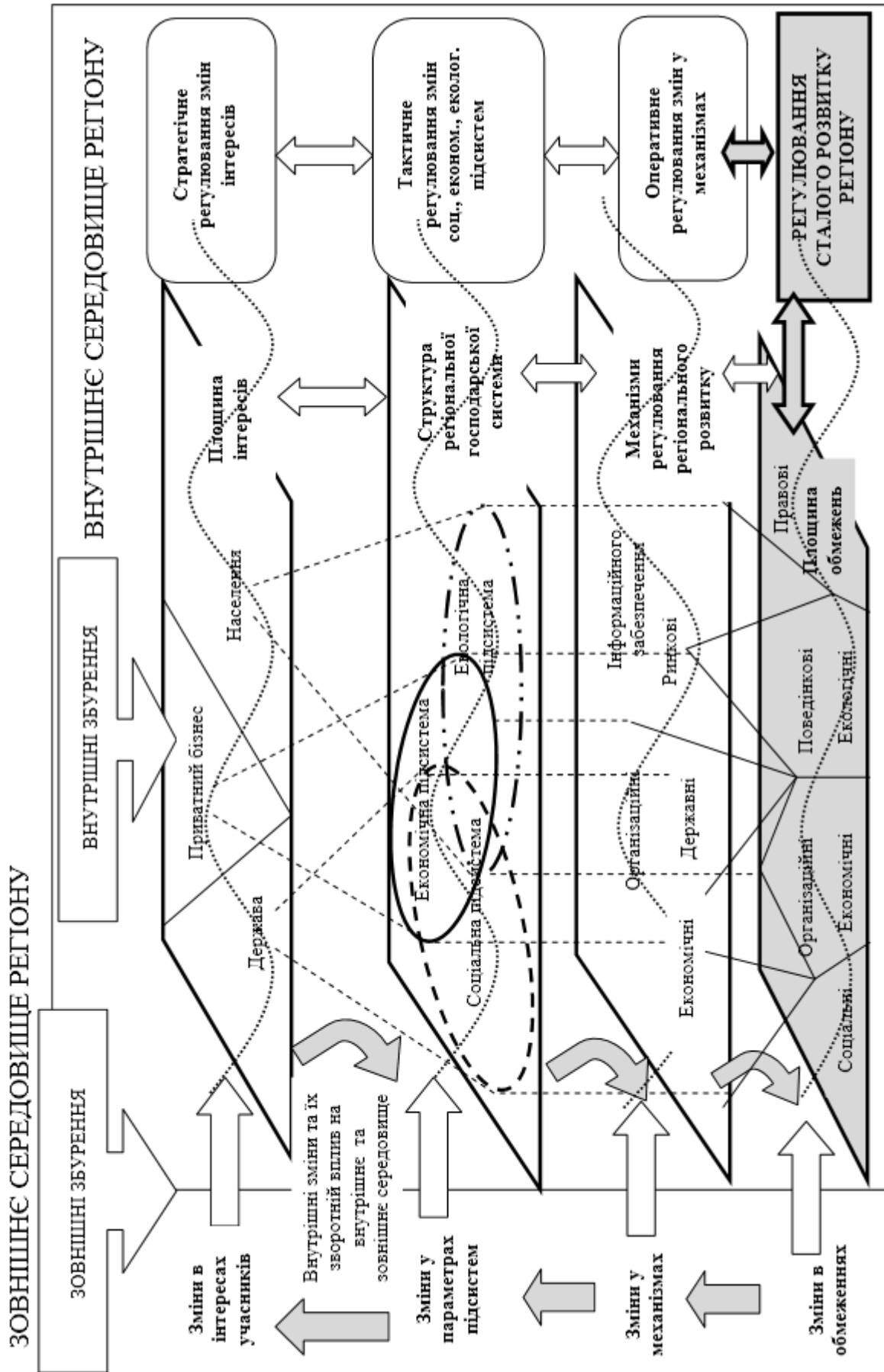

Рис.2. Концептуальна графічна модель регулювання сталого розвитку економіки регіону

Висновки. Проведені дослідження дозволили зробити наступні висновки. Проблема ефективного регулювання регіонального сталого розвитку у багато в чому викликана відсутністю теоретико-методологічного підґрунтя для врахування інституційних чинників поведінки економічних суб'єктів. Тому у роботі було обґрунтовано поняття «поведінково сталий регіональний розвиток», який передбачає гармонізацію інтересів бізнесу, держави та населення. На цій підставі запропонована концептуальна графічна інноваційна модель регулювання сталого розвитку регіонів дозволяє структурувати регіональну систему за рівнями управління сталим розвитком та їх складовими. Перспективою подальших досліджень є розробка економіко-математичної моделі сталого розвитку на розробленому теоретичному підґрунті.

Анотація

Досліджується проблема розробки регіональної інноваційної моделі сталого розвитку з урахуванням інституційних чинників. Обґрунтовано поняття «поведінково сталий розвиток» та «структурно сталий розвиток» регіону. Завдання регулювання регіонального розвитку доповнено цілями досягнення сталості інтересів основних груп економічної системи. Запропоновано концептуальну графічну модель регулювання сталого розвитку економіки регіону.

Ключові слова: регіональна економіка, сталий розвиток, інноваційна модель

Аннотация

Исследуется проблема разработки региональной инновационной модели устойчивого развития с учетом институциональных факторов. Обосновано понятие «поведенчески устойчивое развитие» и «структурно устойчивое развитие» региона. Задачи регулирования регионального развития дополнены целями достижения устойчивости в интересах основных групп экономической системы. Предложена концептуальная графическая модель регулирования устойчивого развития экономики региона.

Ключевые слова: региональная экономика, устойчивое развитие, инновационная модель

Summary

The problem of shaping a regional innovation model of sustainable development, taking into account institutional factors is investigated. The concept of "behavioral sustainable development" and "structural sustainability" of the region is proved. Targets of regional development regulation are added by aims to achieve sustainability in interests of major groups of the economic system. A conceptual graph model of sustainable development regulation of the regional economy is offered.

Key words: regional economy, sustainable development, innovation model

Список використаних джерел:

1. На меті – сталий розвиток України // Вісник НАН України. – 2007. - №2. – С. 14 – 44.
2. Веклич О.О. Пропозиція щодо концептуального забезпечення майбутнього проекту Стратегії переходу України до сталого розвитку / О.О. Веклич // Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.scribd.com/doc/43783048/Веклич-О-О>
3. Проект Концепції переходу України до сталого розвитку, розроблений під керівництвом Ю.І. Самойленка та С.І. Курикіна, внесений на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України Ю.І. Самойленком, В.Б. Хазаном. -19.12.01, реєстр № 3234-1.
4. Проект Постанови ВРУ «Про концепцію переходу України до сталого розвитку» від 24.12.1999 № 1359-XIV // Електронний ресурс. – [Режим доступу] : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2004_07_02/DD4FP00A.html

5. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі 20 – 21 століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 520 с.
  6. Лоскутова М.В. Особенности реализации экономических интересов в условиях экономического роста : дис. канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория и история экономической мысли» / М.В. Лоскутова. – Тамбов, 2004. – 172 с.
- Логинова Л.В. Социальный механизм институционализации социально-экономических интересов субъектов экономического действия : диссертация д-ра соц. наук : спец. 22.00.03 / Логинова Л.В. – Саратов, 2009. – 416 с